

VII. FEJEZET

A BIZONYÍTÁS

1. A perbeli bizonyítás általános szabályai

1.1 A bizonyítás fogalmával kapcsolatos nézetek áttekintése

A bizonyítási eljárás a polgári eljárások gerince. Polgári per a bizonyítási eljárás nélkül értelmetlen, és e kijelentés még akkor is igaz, ha a perrendtartás lehetőséget ad bizonyítási eljárás nélkül tények megállapítására. A bizonyítási eljárás kérdései évszázadokon át a perjogászok érdeklődésének középpontjában álltak. Napjainkra a bizonyításelmélet körében több irányzat, több tudományos nézetrendszer alakult ki. Az irányzatok lényegesen eltérnek egymástól abban, miképpen ítélik meg a bizonyítási eljárás jogi természetét és terjedelmét, hogyan értelmezik a bizonyítékok tanát.

A történetileg sokáig egyeduralkodó bizonyításelmélet, az *ismeretfilozófiai irányzat* szerint a bíróság előtt zajló bizonyítás lényege szerint megismerési tevékenység. A megismerési tevékenység során a bíróság előtt maguk a külső világ tényei tárulkoznak fel, mivel a külvilág objektív tényeit viszik a felek, a tanúk, a szakértők a bíróság elé. A bizonyítás tárgya az objektív tény tisztázása. A tények alatt nem csak a külvilágból származó elemi információkat értik, hanem a külvilágban lejátszódó történéseket, a külvilág tárgyi jelenségeit, továbbá az emberi lelkvilág jelenségeit és állapotát.

Az igazságkereső elmélet támasza az ismeretfilozófia, annak Arisztotelészre¹ visszavezethető irányzata. A valóság ebben a filozófiai összefüggésben megismerendő, feltárandó adottság, a valóságról alkotott kijelentéseink akkor igazak (és helyesek) ha minél inkább megfelelnek az adott külvilág összefüggéseinek. Az igazság nem más, mint a valóságra vonatkozó megfogalmazás megegyezése a kijelentés tárgyával. A helyes kijelentés biztosítéka a megfelelő módszertan, a következtetések és megfigyelések logikailag koherens rendszere.

A bíró a jogvita körülményeinek a bizonyítási eljárás rendjében megismert objektív tényeit „összeveti” a jogi normában generálisan megállapított jogi tényállással, majd az összevetés eredményéhez viszonyítva a jogi norma alkalmazásával előírja a követendő magatartást. Így a helyes, az objektív világgal összhangban álló rendelkezésre kerül sor, a bíró igazságot szolgáltat, döntésével a valóság megcsorbult rendje helyre áll. A repetíció alapja

¹ Arisztotelesz: Metafizika, Hatágú Síp Alapítvány. Bp. 1992. Reprint kiadása az Akadémia Filozófiai Könyvtára 1936 –os kiadásának. Fordította: Halasy – Nagy József. 16. o. Különösen 980. a. – 982. b. Arisztotelesz, Nikomakhoszi Etika. Magyar Helikon Könyvkiadó. Bp. 1971. 1140 b – 1143. b. Fordította: Szabó Miklós.

tehát nem más, mint a jogi normában megfogalmazott általános igazság egyedi esetre történő alkalmazása.

Az elmélet nem vesz figyelembe olyan jelentős problémákat, mint a nyelvnek, vagy a megismerést végző személyiségének az objektív tények feltárásában játszott szerepe. Nem számol azzal, hogy a megismerés folyamatában a megismerő szubjektum gazdag, a megismerés eredményét befolyásoló megismerési eszközökkel operál.²

A *logikai irányzat* szerint a bizonyítás nem más, mint következtetés, amelynek során a perbeli tényekről a peren kívüli tényekre következtetünk. Amiről a bizonyítás során beszélhetünk az a következtetést meghatározó logikai művelet, a szillogizmus. A logikai következtetés egyedül a bíró „percselekménye”, ezért mind a felek, mind a bizonyításban közreműködő más személyek csak a bizonyítás – igaz nélkülözhetetlen – segéd cselekményét végzik.

A szakirodalomban a legelfogadottabb a *processzuális irányzat*. Az elmélet képviselői szerint a bizonyítás nem egyszerűen logikai művelet, hanem jogilag szabályozott eljárási cselekménysorozat. Ismert Farkas József meghatározása, aki szerint *a bizonyítás a bíróság, a felek és a per egyéb résztvevői azon perbeli cselekményeinek az összessége, amelyek arra irányulnak, hogy a per eldöntéséhez szükséges tények fenn - vagy fenn nem állása tekintetében a bíróság meggyőződést szerezzen.*³ A bizonyítási eljárás a törvényben pontosan előírt, meghatározott, egyben garanciális eljárási rend szerint folyik le. A processzuális irányzat a bizonyítási eljárást a peres folyamatban résztvevő eljárási szereplők *cselekvésére* vezeti vissza. A bizonyítást olyan konstitutív folyamatnak tekinti, amelyet a cselekvők együttműködésükkel létrehoznak, felépítik, formálnak, s melyben végül a jogvitát értelmező bírói tényállás megfogalmazódik.

A processzuális elmélet látásmódja sok hasonlóságot mutat a bizonyítási eljárást *társadalmi konstrukciónak (konstitúciónak)* leíró felfogásokkal. Ezen elmélet szerint abból kell kiindulnunk, hogy a tény nem más, mint a cselekvők által eljárás-szerűen létrehozott,

² A természettudományban ezt Heisenberg „bizonytalansági relációnak” nevezte. Einsteint idézi, aki szerint „...A megfigyelni kívánt jelenség bizonyos módon hatással van a megfigyelő apparátusra. Ennek eredményeképpen további folyamatok játszódnak le az apparátusban, amelyek végül – bonyolult úton – érzéki benyomást keltenek a megfigyelőben, aki ezek alapján rögzíti tudatában a jelenségeket. Heisenberg Werner: A rész és az egész. Beszélgetések az atomfizikáról Gondolat Könykiadó. Bp. 1978. 92. o. Az elmélet kritikájaként meg kell említenünk: vitatható a megismerő szubjektum (peres eljárásban a bíró) valóság megismerési tevékenysége konfliktus-mentességének tézise. Az elmélet összekeveri egymással a tudományos és a nem – tudományos megismerés folyamatát. Az elmélet alapköve a tudományos megismerés rendje, azonban a tudomány nem egy szigorúan felépített jogi eljárási rendben közelíti a valósághoz. A tudományos megismerés módszertanilag kötött, ellenben a bírói megismerés a szabad bizonyítás elvén áll. A polgári peres eljárásban végbemenő „valóság feltárás” jogilag szabályozott, a felek és az eljárás szereplőinek eljárási cselekményeinek láncolatában ér el eredményt.

felépített gondolati tárgy. Az egyszer valamikor valahol lezajlott, a bíróság előtt már adottként vizsgált történeusről *különféle tények* fogalmazhatóak meg, ezen eltérő tényállásokhoz különféle jogi értelmezési módok kapcsolódhatnak. A kiválasztó és értelmező szabályoktól függ, hogy a peresetről alkotható tényekből melyek válnak a jogilag releváns tényállás elemeivé. A jog amellett, hogy a jogilag releváns tényállás megállapításának szabályait tartalmazza, megszabja a tények értelmezésének keretét.

A bíró által megállapított tényállás tényei *a bírósági eljárásban intézményes szabályok által létrehozott, az eljárás során megalkotott tények*. Normák, értékek és társadalmilag rögzült fordító mechanizmusok (kultúrák, hagyományok) határozzák meg a tény létrehozásának folyamatát. A tények relatív érvényességük tehát, csak az adott rendszerben, az adott értelmezési szabályok szerint van egyáltalán „értelmük”.

A magyar perrendtartás szerint a bizonyítási eljárás legfontosabb szereplője a bíró, aki a felek által kialakított tényállítások értelmezésével az eljárásjogi szabályok által nyújtott lehetőségek közötti választással a saját *ítéleti* tényállás konstrukcióját végzi el. A tényállás megállapítása az ítélet része, hiánya súlyos eljárási szabálysértés.

A bírói tényállás a *jogilag releváns* tényeken nyugszik, a jog közegeiben definiált tényeken alapul, a jogi közegben érvényes szabályok alkalmazásával épül fel. Mivel a tények releváns értelmezése, a releváns szabályok feltárási folyamata eljárásjogilag meghatározott, a peres felek eljárási cselekményei döntő módon befolyásolják a bíró által jogilag releváns tényként értelmezett összefüggéseket. A Pp.3.§. (3) bek. 3. fordulata szerint: „... *A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni*”. E törvényhely értelmében a bíró a saját tényállásának megalkotása érdekében már a per érdemi tárgyalása előtt kijelöli a felek bizonyítási cselekményeinek célját, irányát, keretét; meghatározza a bírói tényállás megalkotásában a felek közreműködésének lehetőségét.

A Pp. 121. § szerint a felperesnek a keresetlevélben fel kell tüntetnie az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tényeket, és azok bizonyítékait. A joggyakorlat a Pp. ezen rendelkezéseit úgy értelmezi, hogy a keresetlevélben a felperes a kereseti kérelmet megalapozó *tényállást* ad elő. A tényállás előadásának kötelezettsége oly nagy jelentőségre tett szert, hogy a bíróság a jogi képviselővel eljáró felperes esetében a Pp. 130. §. alapján a tényállás hiányának megállapításakor a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja. A

³Farkas József: Bizonyítás a polgári perben. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Bp. 1956. 29. o.

polgári perben -- jóval a bírói tényállás megállapítása előtt -- van és létezik tényállás-konstrukció.

A perrendtartás az alperes vonatkozásában nem ír elő külön tényállás-konstrukciós kötelezettséget, ennek ellenére tényállás megfogalmazására kötelezi őt, mivel az alperesnek az érdemi védekezésében elő kell adnia az ellenkérelem „*alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékát*” (Pp. 139. §.)

A polgári perben tehát a bírói tényállás-konstrukció a felperesi, és az alperesi tényállás konstrukcióhoz viszonyítva kerül kialakításra. Nem azt vizsgálja a bíró, hogy a bizonyítás során az objektív külvilág tényeinek megfelelő-e a felperes / avagy az alperes ténykonstrukciója, hanem hogy a saját maga által felépítendő tényállás milyen viszonyban áll akár a felperesi akár az alperesi tényállás konstrukcióval. Ezért a bizonyítás eszközeinek alkalmazásával a felekkel „szétszedeti”, alapjaira bontatja le saját tényállás-konstrukciójukat majd a bizonyítási eljárás szereplői által elfogadott, -- a jog által megszabott -- értelmezési szabályoknak megfelelően újra összerakja, mint az ítéleti tényállást. *A bizonyítás valójában a tény(állás) konstrukciók összevetése, a konstruktív építkezés elemi építőköveinek nyilvános, tárgyaláson történő bemutatása és újraalkotása.* A bírói tényállás megállapítás során természetesen semmi nem tiltja, hogy a bíró a saját kialakítandó tényállásának elemeit ütköztesse a külvilág információival, tényeivel, ám mindezt – a hivatalból való bizonyítás tilalma miatt – a felek által a bíróság elé tárt tények, és bizonyítási indítványok keretén belül teheti meg. A bíró elsősorban a felperes ténykonstrukcióját vizsgálja, mivel a kereseti kérelemhez kötve van, ezért a bizonyítási eljárás során az igazi bírói kérdés az, vajon az elemi konstrukciós építőkövekből, az eljárásjogi által kijelölt eljárási szabályok alkalmazásával maga hasonló tényállást alkot-e meg, avagy nem. *Ennek vizsgálatakor kizárólag a bizonyításra vonatkozó eljárási szabályok kötik, ám nem kötik a felek jogértelmezései.*

A bírónak ítélete indokolásában meg kell „magyaráznia” a tényállást kialakító, és általa alkalmazott eljárási szabályok mellett a tényállás értelmezésének alternatíváit. Ki kell térnie a tényállás-konstrukció során felhasznált – illetve fel nem használt – elemi építőkövek „használhatóságára”, be kell mutatnia az általa elvetett – akár a peres felek álláspontjaként bemutatott, és ezzel a peres feleknek tulajdonított – értelmezési – következtetési -- lehetőségeket. Gyakorlatilag ezzel az értelmezési logikával ítéli bizonyítottnak vagy nem bizonyítottnak a felperesi keresetet, nem pedig azzal, hogy a felperes tény-előadását kizárólag a külvilág objektivitására vonatkoztatja.

1.2 Tárgyalási elven alapuló bizonyítás, bizonyítás hivatalból

A polgári per egyik alapkérdése, hogy a bizonyítási eljárás során a felek és a bíróság milyen szerepet játszik, s melyikük a bizonyítás kezdeményező, aktív alanya, illetve kinek, milyen feladat jut a bizonyítás felvétele során. Történetileg két nagy modell alakult ki, a *tárgyalási* elven nyugvó bizonyítás felvétel és (ennek ellenkezője) a *nyomozati* (vagy vizsgálati elven) alapuló bizonyíték feltárás.

A *tárgyalási elven* nyugvó bizonyítás felvétel alapja a felek peranyag szolgáltatási kötelezettsége. A felek feladata a bizonyítékok felkutatása, azok összegyűjtése, a per szempontjából fontos és a per eldöntéséhez szükséges tények bíróság elé tárása. A Pp. 3.§ (3) bekezdésének első mondata szerint „*A jogvita elbírásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátása – ha a törvény eltérően nem rendelkezik -- a feleket terheli*” E kötelezettség azonban – számolva a kötelezettség megszegésével együtt járó törvényes szankcióval – a felek rendelkezési jogából eredő lehetőség.

A történeti fejezetben láttuk, a felek rendelkezési jogán nyugvó bizonyítási eljárást a VI. Pp. novella alakította ki – visszaszorítva a bíró hivatalból végezhető bizonyítási tevékenységét. Az 1999.-es módosítás után a bizonyítási eljárás célja nem az igazság kiderítése, hanem a per eldöntése. A felek önrendelkezésén és aktivitásán alapuló bizonyítási tevékenységét a hatályos Pp. több intézményes megoldással garantálja. Bizonyítás felvételére mindig tárgyaláson kerülhet sor (vö. Pp. 141. § (2) bekezdés, 145. §, 256/A § (5) bekezdés, 338. § (3) bekezdés), így a tárgyalás nyilvánossága, eljárásjogilag szabályozott rendje biztosítja a bizonyítási eljárás törvényességét.

Kivételes esetben, a törvény által megengedhető módon és körben nyílik lehetőség a hivatalból való bizonyításra. A Pp. 164.§ (2) bekezdése szerint „*A bíróság bizonyítást hivatalból csak akkor rendelhet el, ha azt törvény megengedi*”. Bár a jogalkotó nem zárta ki a felhatalmazotti körből a Perrendtartáson kívüli törvényeket, ezekben csak ritkán, szinte kivételesen találunk vonatkozó rendelkezéseket. A bírói gyakorlatban ennél több, a Pp. előírásának kitérítő értelmezése létezik. Így a PK. 183. sz. állásfoglalás a Csjt. 38. § (2) bekezdésére alapítva – ahol a törvény az apasági kereseteknél a bíróság gondos mérlegelési és felderítési feladatait írja elő – a tényállás teljes felderítésének (hivatalbeli) kötelezettségét fogalmazza meg. Avagy az időközben hatályon kívül helyezett 10. sz. Irányelvre alapozott ítélkezési gyakorlat szerint a házastársi vagyontöredék megszüntetésére irányuló perben a vagyontöredék összes tételét egységesen kell elbírálni, s ezért annak minden egyes elemére külön bizonyítás kell felvenni (BH 1977.282.)

A hivatalból való bizonyítás hatályos szabályai – *hangsúlyozzuk* – nem a nyomozati, avagy vizsgálati elven alapuló bizonyítás intézményrendszerének továbbélését, avagy polgári

eljárásjogukba történő bevezetését jelentik. A bíróság hivatalból való bizonyítása a törvénynek alávetett eljárás, ami – ráadásul -- a felek ellenőrzése alatt áll. A felek a bíróság által hivatalból alkalmazott bizonyítási eszközökre vonatkozóan gyakorolják perbeli jogaikat (észrevétel tanúvallomására, szakértő véleményére, kérdések indítványozása a szakértőhöz, tanúhoz, új szakértő kirendelése iránti indítvány stb.) avagy ellenbizonyítással élhetnek. A bíróság által kezdeményezett bizonyítás felvételére tárgyaláson, a tárgyalás garanciális, törvényes rendjének betartása mellett kerülhet sor. A törvény a hivatalból való bizonyítással nem tér el a tárgyalási elven nyugvó bizonyítás elvétől, csak *korlátozza* azt. Például a hivatalból beszerzett iratok beérkezéséről a bíróság a feleket tájékoztatni kötelese, azt a felek megtekinthetik.

Hatályos perjogunk több esetben engedélyezi a bíróság számára a bizonyítás kezdeményezését.

Iratbeszerzés (Pp. 192. § (1) bek.), amennyiben az irat a bíróságnál, közjegyzőnél, más hatóságnál, valamely szervezetnél van, és az irat beszerzését a fél közvetlenül nem kérheti.

A közokirat kiállítóját a bíróság hivatalból megkeresheti azért, hogy a kiállító az okirat valódiságáról nyilatkozzék. (Pp. 195. § (6) bek.)

A magánokiraton levő aláírás valódisága vagy a szöveg meg nem hamisított voltának megállapítása érdekében a bíróság - kétség esetében - *íráspróbát rendelhet el, s azt a szükséghez képest írásszakértővel is megvizsgáltathatja.* (Pp. 197.§ (3) bek.) Hasonló a bíróság cselekvési lehetősége az elektronikus okiratok esetében is.

A hivatalból történő bizonyítás felvételre a különleges perek esetében van igazán mód. A Pp. 286. § (1) bekezdés alapján a házassági perekben a „*bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti.*” Mivel ezt a szakaszt a személyi állapottal kapcsolatos perekben alkalmazni kell, a bíróság hivatalból való bizonyítása a státusz perekben rendkívül széles körű. Hasonlóan megfogalmazással engedi meg a törvény a bíróság hivatalból való bizonyítását a gondnokság alá helyezési perben. (Pp. 310. § (1) bek.)

A különleges perek szabályai között a törvény néhány esetben megszabja, milyen bizonyítási eszközt kell igénybe venni. Így – maradva a gondnokság alá helyezési pereknél – a Pp. 310. § (2) bekezdése szerint „*a bíróság az alperes elmeállapotának vizsgálatára igazságügyi elmeorvos-szakértőt rendel ki... Ha a szakértői vizsgálattal kapcsolatban az alperes hosszabb ideig tartó megfigyelésére van szükség, vagy az alperes a szakértői vizsgálaton ismételt idézés ellenére sem jelenik meg, a bíróság elrendelheti az alperes megfelelő fekvőbeteg-gyógyintézetben való - legfeljebb harminc nap időtartamú - elhelyezését*”. Az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perekben a törvény

„vértulajdonosság vizsgálat” és „a származás megállapításához szükséges más orvos-szakértői (élettani) vizsgálat” elrendelésére jogosítja fel a bíróságot. (Pp. 300. § (1) bek.)

1.3 A bizonyítási kötelezettség és a bizonyítási teher

A felidézett Pp. 3.§ (3.) bekezdése a felek bizonyítási kötelezettségét tartalmazza. E szerint a bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a felek kötelezettsége. Szélesebben fogalmaz a Pp. 164. §. (1) bekezdése: *„A per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.”* A törvényi meghatározás – az *általában* kitétellet -- lehetőséget ad a bizonyítási kötelezettség konkrét adott ügyre vonatkozó megfogalmazására, mivel megengedi a bizonyítási kötelezettség általános szabályától való eltérést.

Bemutattuk, a törvény a feleket a peres szerepüknek megfelelően kötelezi tények állítására, tényállás előadására. (Felperes vonatkozásában Pp. 121.§, alperes Pp. 139. §) A konkrét bizonyítási kötelezettség ennél többet jelent, vonatkozhat az adott *egyedi* tényekre -- akár a tárgyaláson, tanúvallomásban, szakértői véleményben felmerült -- tényre, információra. Mivel minden per dinamikus folyamat, így nem zárható ki, valamely tényállítás bizonyításának kötelezettsége csak a folytatólagos tárgyaláson derül ki. Ekkor a bíróság előzetes tájékoztatási kötelezettsége szóba sem jön, hiszen a periratokból – a per kezdetén ez többnyire a felperes keresetlevele – a később szükségessé váló bizonyítás nem olvasható ki. A bizonyítási kötelezettség törvényi megfogalmazása a jelzett esetben azonban megnyugtató módon eligazít, a később felmerült tényeket ugyanis annak kell bizonyítania *„akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.”*

A törvény a bizonyításra kötelezett fél eljárási cselekményeit beilleszti a tárgyalás és az eljárás menetébe azzal, hogy megszabja, hogyan, mikor kell a félnek a tényállításait, nyilatkozatait előadni. *„A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait - a per állása szerint - a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni.”* (Pp. 141. § (2) bek.)

A bizonyítási kötelezettség a gondos és az eljárást elősegítő pervitel mellett teljesíthető. Rendkívül kemény szankciókat fogalmaz meg a törvény azzal a féllel szemben, aki *„tényállításának, nyilatkozatának előadásával, bizonyítékainak előterjesztésével... alapos ok nélkül késlekedik, és e kötelezettségének a bíróság felhívása ellenére sem tesz eleget.”* A bíróság törvényes jogosultsága ilyenkor, hogy a fél előadásának, előterjesztésének bevárása nélkül határozzon.

A bizonyítási kötelezettség nem teljesítését a törvény az előbb ismertetett szankción felül *külön* hátrányokkal kapcsolja össze. Kimondja, *„a bizonyítás indítványozása*

elmulasztásának, illetve a bizonyítási indítvány elkésett voltának jogkövetkezményei, valamint a bizonyítás esetleges sikertelensége a törvény eltérő rendelkezése hiányában a bizonyításra kötelezett felet terheli.” (Pp. 3. § (3) bek.)

A bizonyítási teher ebben az összefüggésben fogalmazható meg. A törvényi interpretáció alapján a bizonyítási teher azt jelenti, hogy kit, *melyik felet terheli a bizonyítatlanság*, ki viseli a bizonyítatlanság jogkövetkezményeit. A bizonyítási kötelezettség és a bizonyítási teher *összekapcsolódik*, mert a bizonyítás elégségessége illetőleg sikertelensége – általában -- a bizonyításra kötelezett oldalán jelenik meg. Nem minden esetben van ez így, mivel a vélelmekkel, ideiglenes igazságokkal szembeni bizonyításnál a bizonyítási kötelezettség átfordul, és az ellenfél – a vélelmet megdönteni kívánó peres fél -- oldalán jelenik meg.

Korábban felidéztük a bíróság kioktatási kötelezettségét. (Pp. 3. § (3) bek.) Hozzáteesszük, e kioktatásnak, amelyet a jogi képviselővel eljáró fél esetében is meg kell tennie, tartalmaznia kell a bizonyítási kötelezettségre, a bizonyítási teherre és a bizonyítás elmulasztásának jogkövetkezményeire történő figyelmeztetést.

1.4 A bizonyítás elrendelése és felvétele

A bíróság a Pp. bevezető fejezetében foglalt felhatalmazás alapján széles körű cselekvési lehetőséggel rendelkezik. A 3. §. (4) bekezdése szerint a *„bíróság a bizonyítási indítványhoz, illetve a bizonyítást elrendelő határozatához nincs kötve. A bíróság mellőzi a bizonyítás elrendelését, vagy a már elrendelt bizonyítás lefolytatását (kiegészítését, megismétlését), ha az a jogvita elbírálása szempontjából szükségtelen. A bíróság a bizonyítás elrendelését mellőzni köteles, ha a bizonyítási indítványt a fél neki felróható okból elkésetten, vagy egyébként a jóhiszemű pervittel össze nem egyeztethető módon terjeszti elő, kivéve, ha a törvény eltérően rendelkezik.*”

Mindez azt jelenti, a bíróság visszavonhatja a bizonyítást elrendelő vagy a konkrét bizonyítási eszközt kijelölő döntését, mellőzheti a már elrendelt bizonyítást. Perelméleti alapkérdés, hogy a bíróság törvényi szabadságfoka miképpen viszonyul a kérelemhez kötöttség elvéhez, mivel a törvény rendelkezése szerint -- úgy tűnik --, a bizonyítás körében a bíróságot a felek kérelme nem köti.

Akkor, amikor a bíróságnak a törvény nem engedi meg a hivatalból való bizonyítást, a felek kérelméhez a bíróság – úgy gondoljuk -- *kötve* van. Kötve van annyiban, hogy nem tekinthet el a felek bizonyítási indítványától, nem hallgathat meg olyan tanút, akit a felek nem terjesztettek elő – tehát a bírói szabadságfok a felek bizonyítási indítványainak keretén *belül* érvényesül. Nem lépheti át a felek által előterjesztett indítványokat. E kereten belül azonban

már valóban nem áll fent a kötöttség, mivel a törvény világosan fogalmaz: a szükségtelen (és már elrendelt) bizonyítást mellőzni lehet. Nyilvánvaló, a szükségesség megítélése a meghozandó bírói döntés összefüggésében értelmezhető, másképpen fogalmazva, csak a döntés meghozatalához elengedhetetlen (szükséges) tényekre érdemes bizonyítást lefolytatni.

Amennyiben a törvény a hivatalból való bizonyítást lehetővé teszi, a felek bizonyítási indítványaihoz való kötöttség nem áll fent – következik mindez a hivatalból való bizonyítás megengedhetőségéből.

A bizonyítás elrendelése *pervezető végzéssel* történik. A Pp. 3. § (5) bekezdése szerint a magyar eljárásjog a szabad bizonyítás talaján áll. A szabad bizonyítás az eljárásjog által adott keretek között zajlik, ezért szóba sem jöhet a kötetlen – netán szabados -- bizonyítás. A kötöttség megjelenik a bíró számára előírt határozott rendelkezésekben -- pl. a bizonyítékok mellőzésére kötelezés /a mentesség ellenére kihallgatott tanú esetében/ --, illetve a vélelmek, a bizonyítás nélküli tények elfogadására vonatkozó szabályokban. Végül megemlítenéd a Pp. 221.§ (1) bekezdésének indokolási kötelezettsége, mely szerint az ítélet indokolásában *„röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik. Meg kell röviden említeni azokat a körülményeket, amelyeket a bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, végül utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt a bíróság valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.”* Az indokolás ellen külön fellebbezésnek van helye, amelyet a másodfokú bíróság tárgyaláson kívül intézhet el. (Pp. 256 /A §. (1) bekezdés d. pont)

A bizonyítást el kell rendelni. A Pp. 163. § (1) bekezdése szerint a *„bíróság a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása végett bizonyítást rendel el.”*

A bizonyítást a *Bíróság* (tanács vagy egyesbíró) rendeli el. Így a bizonyítás elrendelése és lefolytatása nem a fél, hanem a bíróság kompetenciája. A bíróság fogalma jelzi azt is, csak szabályszerűen megalakított bíróság végezhet bizonyítást. Ellenkező esetben a másodfokú bíróság a Pp. 252. § (1) bek. alapján már az előkészítő szakaszban hatályon kívül helyezi az ítéletet és új eljárásra utasítja az első fokon eljáró bíróságot (kötelező kasszáció esete).

A *per* eldöntéséhez szükséges tény bizonyításáról, tehát a peresített jogvitából törvényes úton keletkezett per eldöntéséhez szükséges tények bizonyításáról lehet csak szó. A törvényes per valamennyi kelléke szükséges feltétel.

A per *eldöntéséhez* szükséges kifejezés egyértelműen utal a perrelevancia elvére. Így a per, a jogvita eldöntéséhez szükséges tényről van szó, nem pedig például a jogvitát kielező, a felek álláspontját öncélúan bemutató tények megismeréséről.

A *szükséges tényeket* kell bizonyítani, azaz ami hiányzik, amit a felek nem adtak elő, ami a döntéshez nélkülözhetetlen. Nem kell a bizonyítást nem igénylő tényeket (vélelmek, ideiglenes igazságok) bizonyítani. Minden egyes jogvita esetében meg kell vizsgálni, mi szükséges a döntéshez, és a kérdés megválaszolása egyértelműen a bírói kompetencia része.

Tények tartoznak a bizonyítás körébe, a tények rangjára nem emelkedő állítások, információk nem. A bizonyítás tárgya mindig a tény. A Pp. 163. §-ban foglaltak szerint a bizonyítás tárgya a per eldöntéséhez szükséges tény, a *releváns* tény. Releváns tények azok a tények, amelyek joghatás kiváltására alkalmasak. Ismerünk azonban olyan tényeket, amelyek nem a jogvita, hanem az eljárásjog szempontjából relevánsak, mert a perakadályokról vagy a pergátló körülményekről, esetleg a bíróság illetékességéről tudósítanak. Körüket a Pp. meghatározza, e tényeket elég valószínűsíteni. Néhány esetben a törvény előírhatja, hogy e tényeket már az eljárás kezdetekor bizonyítani szükséges (például házassági perben a közös lakóhelyre alapított illetékességet igazolni kell, hatósági igazolással).

A bizonyítás eredménye a tények *megállapítása*. A törvényi szóhasználat kifejezi a tényt a bíróság megállapítja, létrehozza. A megállapítás nem feltételezés, nem a tények valószínűsítése, hanem a *bizonyosság magasabb fokának* kimondása. Ebben fogalmazható meg az előzetes bizonyítás során feltárt és a bizonyítás eredményeként megállapított tény közötti különbség is.

A bíróság a tény megállapítása *végett* rendel el bizonyítást. A bizonyítás célszerű, teleologikus folyamat, más percélok elérése nem a bizonyítás feladata. A teleologikus folyamat zsinórmértékül szolgál a bírónak, akinek már a bizonyítás elrendelésekor tudnia kell, hogy az eljárás célja melyik tény megállapítása (konstitúciója).

A bíró *bizonyítást* rendel el, azaz a törvényben meghatározott eszközök alkalmazását, a bizonyítási eljárás eljárásjogi szabályainak érvényesítését.

A bíró *elrendeli* a bizonyítást, döntést, végzést hoz. Ez azonban olyan döntés, amelyhez – láttuk -- a bíróság nincs kötve. Ugyanakkor döntés nélkül nem indul el a bizonyítási eljárás, a felek legfeljebb csak önmagukat kötő indítványokat tehetnek.

A Perrendtartás lehetővé teszi, hogy külön bizonyítási eljárás nélkül a bíróság lezárhassa az ügyet, és már az első tárgyaláson ítéletet hozzon. A szabály alkalmazásának feltételeit a Pp. 141. § első mondatában foglaltak adják meg. A tárgyalás nélküli ügylezárásra akkor van mód, ha már az első tárgyaláson lehetséges az érdemi tárgyalás megtartása

valamint a tényállás kideríthető. Perttechnikailag elképzelhető e lehetőség akkor, ha a tárgyalást alaposan előkészítették, a bizonyítékok rendelkezésre állnak, esetleg előzetes bizonyítás történt.

A Pp. 163. § bekezdései meghatározzák azon tények körét, amelyek valóságát a bíróság bizonyítási eljárás nélkül elfogadja, ergo ezek kívül esnek a bizonyítási eljáráson.

„A bíróság az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező vagy az egyik félnek az ellenfél által bírói felhívás.. ellenére kétségbe nem vont előadása folytán valónak fogadhat el tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel.

A bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket valónak fogadhatja el. Ugyanez áll azokra a tényekre is, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. Ezeket a tényeket a bíróság akkor is figyelembe veszi, ha azokat a felek nem hozták fel, köteles azonban a feleket e tényekre a tárgyaláson figyelmeztetni.”

A bizonyítási eljárás nélküli ténymegállapítás lehetősége egyfelől a kételymentes tényekhez kapcsolódik. Ide sorolható az *ellenfél beismerése, mindkét fél egyező előadása, az egyik félnek a bírói felhívás ellenére nem vitatott előadása*. A kételymentesség azt jelenti, a bíróság oldalán nem merült fel a bizonyosságot megkérdőjelező információ a tények fennállásának tekintetében.

A bizonyítás nélkül elfogadható tények közé soroljuk a *köztudomású tényeket*, és azokat a tényeket, amelyekről a *bíróságnak hivatalos tudomása van*. E tények elfogadása során a feleknek nincs meghatározó szerepe, mivel e tények a nélkül is a bíróság rendelkezésre állnak, hogy a felek felhoznák őket álláspontjuk igazolásaként.

A Pp. a vélelmekről és ideiglenes igazságokról nem a bizonyítás fejezetben, hanem az Alapvető elvekben rendelkezik. A 3. § (5) szerint, *ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas. E rendelkezések nem érintik a törvényes vélelmeket, ideértve azokat a jogszabályokat is, amelyek szerint valamely körülményt az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni.*

A törvényhely a vélelmekkel összefüggésben a szabad bizonyítás *korláta*it fogalmazza meg. Szóhasználata szerint a szabad bizonyítás elve és rendelkezései *nem érintik* e vélelmeken alapuló bizonyítást. A vélelmek körében ismerünk *természetes* és *törvényi* vélelmeket.

A vélelmek a törvény értelmében csak az ellenkező bizonyításáig igazak. Velük szemben tehát az ellenbizonyítás megengedett. Bizonyítási kötelezettsége azonban a vélelemre hivatkozó fél ellenfelének van, őt terheli bizonyítatlanság, nem pedig a vélelemmel élő felet. Ugyanez áll az ideiglenes igazságra, ami jogszabály alapján áll fent.

A *bizonyítás felvételére* – a tárgyalási elvnek és a közvetlenség követelményének megfelelően – a perbíróság tárgyalásán kerül sor. Kivétel ez alól, ha a bíróság megkereséssel (belső jogsegély) vagy kiküldött bíró útján vesz fel bizonyítást.

A megkeresés szabályait a Perrendtartás pontos rendelkezésekben rögzítette. Akkor kerülhet sor megkeresésre, ha a perbíróság előtti bizonyítás *„jelentős nehézséggel vagy aránytalanul nagy költségtöbblettel járna.”* Ebben az esetben a perbíróság azt a helyi bíróságot keresi meg, amelynek területén a kihallgatandó személyek laknak, illetőleg amelynek területén a bizonyítás a legcélszerűbben eszközölhető. (Pp. 201. § (1) bek.) Egyértelmű, megkeresésre a takarékos pervitel és a bizonyítás során felmerülő nehézségek elhárítása esetén kerülhet sor. *A perbíróság székhelyén működő helyi bíróságot a bizonyítás lefolytatása végett megkeresni nem lehet.*

A bizonyítást a megkeresett bíróság *„a szabályszerűen idézett felek távollétében is lefolytatja. Igazolásnak ilyenkor helye nincs, azonban a felek bármelyike kérheti a bizonyítás megismétlését, ha ahhoz lényeges érdeke fűződik, és az azzal felmerülő újabb költségeket előlegezi.”* Minderről a perbíróságnak kell dönten, mivel ő az „ügygazda” bíróság.

A törvény előírja, hogy a megkeresett bíróságot el kell látni a megkeresésben foglaltak elintézéséhez szükséges információkkal. Meg kell küldeni neki a szükséges iratokat, és közölni kell mindazokat a kérdéseket, melyeket a megkeresés során tisztázni szükséges. (Pp. 202. § (1) bek.)

A megkeresett bíróság eljárása kötött. Így a *„megkeresett bíróság a bizonyítás lefolytatására határnapot tűz ki, és arra a kihallgatandó személyeket megidézi, a feleket pedig a kitűzött határnapról értesíti... a megkeresett bíróság a perbíróságra irányadó szabályok megfelelő alkalmazásával jár el, és - amennyiben a törvény másként nem rendelkezik - a perbíróság jogait gyakorolja; a kihallgatandó személyekhez a felek is indítványozhatnak kérdéseket. A megkeresett bíróság - a felek indokolt kérelmére, vagy ha a rendelkezésre álló adatok alapján szükségesnek mutatkozik - további bizonyítást folytathat le.”*

A megkeresett bíróság nem gyakorolhatja a perbíróság jogait, amennyiben a szakértő díját kell megállapítani. Ugyancsak a perbíróság dönt, ha a szakértőt a megkeresett bíróság rendelte ki és a kizárási okot a szakvélemény előterjesztése után jelentik be. (Pp. 178. § (4) bek.)

A Pp. novelláris módosításainak ismertetésekor láttuk, a törvénymódosítások a megkeresésre pontos elintézési határidőket vezettek be. Hatályos jogunk előírása szerint a *„megkeresett bíróság a megkeresést tizenöt napon belül teljesíti. Ha a megkeresett bíróság a megkeresést tizenöt napon belül nem intézte el, az elintézés akadályát a megkereső bírósággal közli.*

A megkeresett bíróságnak a bizonyításról jegyzőkönyvet kell felvennie. A *bizonyításról készült jegyzőkönyvet az iratokkal együtt 8 napon belül meg kell küldeni a megkereső bíróságnak.* (Pp. 202. § (4) bek.) A megkereső bíróság *a tárgyalás folytatására határnapot rendszerint csak a bizonyításról készült jegyzőkönyv, illetőleg a bemutatni rendelt közokirat megérkezése után tűz ki. A bizonyítás eredményét a tárgyaláson az elnök ismerteti; az ismertetésre és a bizonyítás eredményére a felek észrevételeket tehetnek.* (Pp. 205. §)

A törvény a megkeresés speciális eseteként szabályozza a külföldi bizonyítás felvételét. A Pp. külföldi bizonyítás felvételi szabályai mellett ismert az Európai Unió másodlagos jogforrásaként a Tanács 206/2001 EK rendelete a tagállamokban lefolytatható bizonyítás felvételtől. E témakörök ismertetése külön tankönyvben történik.

A közvetlenség elvének feladása jelenik meg a *kiküldött bíró* által felvett bizonyításban. Ezzel magyarázható, hogy a kiküldött bíró útján történő bizonyítás felvételre *kizárólag törvényi felhatalmazás*_alapján kerülhet sor, és a bíróság eljárására vonatkozó szabályokat a kiküldött bíró eljárására szintén alkalmazni kell.

Kiküldött bíró veheti fel a Pp. 176. § (1) bek. szerint a tanúvallomást akkor, ha a tanú aggkora, betegsége vagy testi fogyatékosága miatt a perbíróság előtt megjelenni nem tud. A kiküldött bíró a Pp. 188. § (2) bekezdése alapján a helyszíni szemlét tarthat, vagy az elvégezheti az okirat helyszíni megszemlélését (Pp. 194. § (1) bek.).

Kiküldeni a bíróság (értelemszerűen a tárgyaló tanács) egy tagját, vagy annak elnökét lehet. Az egyesbíró a tanács elnökének jogkörében a Pp. 12. § (1) bekezdésben kapott felhatalmazással végezhet helyszíni bizonyítás felvételt.

1.5 A bizonyítás fajtái

A bizonyítás során általában a *bizonyítandó tény* fennállását bizonyítjuk a *bizonyító tények* bíróság elé tárásával. Beszélünk ún. *negatív*_bizonyításról, ekkor a tény fenn nem állását bizonyítjuk.

1. A bizonyítás fajtáit számba véve megkülönböztetünk *fő- és ellenbizonyítást*. A fő bizonyítás során a bizonyításra kötelezett bizonyít, az ellenbizonyítás ugyanarra a tényre vonatkozóan az ellenfél által folytatott bizonyítás. A főbizonyítást általában a kereseti tényekre vezetik, az ellenbizonyítást az ellenfél által felhozott tények megdöntésére.

Ellenbizonyításra sor kerülhet akkor is, ha a főbizonyítás sikerre vezet, de nem zárható ki akkor sem, ha a főbizonyítást a bizonyításra kötelezett még nem fejezte be, vagy esetleg sikertelenül kísérelte azt meg.⁴

Amennyiben a bizonyítási kötelezettség átfordul, a fő- és ellenbizonyítás szabályai megváltoznak. Ilyenkor a vélelemmel, ideiglenes igazsággal bizonyító fél ellenfelének kell a fő bizonyítást vezetnie, a vélelemre, ideiglenes igazságra hivatkozó félnek viszont szükségtelen ellenbizonyítást vezetnie.⁵

Konkrétan meghatározza a törvény a főbizonyítás kötelezettségét a perújítási eljárásban. Itt a Pp. 263. § (2) bekezdése értelmében a perújító félnek kell a jogerős alapítéletben megállapított tényállást megdöntenie.

2. A szakirodalom és a bírói gyakorlat ismer *közvetett és közvetlen bizonyítást*. Közvetlen a bizonyítás akkor, ha a bizonyító tényről direkt formában a bíróság azonnal következtetni tud a bizonyítandó tényre.

A közvetett bizonyítás esetében kétszeri, vagy többszöri logikai művelettel tudunk a bizonyítandó tényre következtetni. A törvényi vélelmek esetében mindig közvetett bizonyításról beszélhetünk, hiszen a törvényi vélelem „kötve a bíró kezét” már előre levonja a bizonyítandó tényre nézve a következtetést. A természetes vélelem esetében hiányzik a törvényi kötelező erő, ezért a természetes vélelem alkalmazása nem más, mint egyszerű közvetett bizonyítás.⁶

Speciális közvetett bizonyítás a *kizáró következtetés*. Így, ha a fél bizonyítja valamely tény (helyzet vagy állapot) fennállását, akkor a bíróság közvetett úton következtethet az ellenkező tény (helyzet vagy állapot) valótlanására.

3. A *teljes és nem teljes bizonyítás* fogalma azt tükrözi, sikerült-e a bizonyítandó tény teljességére nézve kialakítani a bírói meggyőződés magasabb fokát, avagy nem. A határ relatív, sőt maga a Perrendtartás sem írja elő mindig a bizonyosság magasabb fokának – a bizonyítottnak – elérését, hanem megelégszik annak alacsonyabb fokával, a *valószínűséggel*.

A Pp. 16. § (4) bekezdése szerint a fél az un. relatív kizárási okot a tárgyalás megkezdése után csak akkor érvényesítheti „*ha nyomban valószínűsíti, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről csak a tárgyalás megkezdése után szerzett tudomást.*” Vagy a Pp.

⁴ Kengyel Miklós – Farkas József: Bizonyítás a polgári perben. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Bp. 2005.34.o.

⁵ Kengyel Miklós (szerk): A polgári perbeli bizonyítás kézikönyve. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Bp. 2005. 57. o.

101.§ (2) bekezdése értelmében a *hirdetményi kézbesítést a bíróság csak a fél kérelmére és csak az annak alapjául szolgáló ok valószínűsítése esetében rendelhet el.*” A jogalkalmazásban gyakoribb a Pp. 156. § (1) bekezdésének alkalmazása, ami szerint „*A bíróság kérelemre ideiglenes intézkedéssel elrendelheti a kereseti kérelemben (vizontkeresetben), illetve az ideiglenes intézkedés iránti kérelemben foglaltak teljesítését...A kérelmet megalapozó tényeket valószínűsíteni kell.*”

4. A *kötött és szabad bizonyítás* fogalmaival igazából a perjogok (kódexek, törvények) bizonyítási rendszerét írjuk le. A bizonyítási rendszerből azonban számos előírás következik magára a bizonyítási eljárásra nézve, így a kötött és szabad bizonyítási rendszerhez különböző bizonyítási módok, technikák kapcsolhatóak. Korábban felhívtuk a figyelmet arra, jóllehet hatályos perjogunk a szabad bizonyítás alapelvén áll, mégis számos kötöttséget tartalmaz.

A kötött bizonyítási rendszerből eredő joghatások a bírói mérlegelés terjedelmét szűkítik le. Jogtörténetileg nézve, ezen előírások a bírót kötik. Kötik azzal, hogy a bizonyítékok bizonyító ereje előre – már a bizonyítás lefolytatása előtt – meghatározott, s kötik azzal is, hogy bizonyos eljárásokban, perekben az igénybe vehető bizonyítási eszközt – törvény, jogszabály, szokásjog – meghatározzák.

A szabad bizonyítási rendszert hatályos perjogunk tömören és világosan fogalmazza meg a Pp. 3. § (5) bekezdése. „*Ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas.*”

Korábban említettük, a törvény a vélelmek és ideiglenes igazságok körét kiveszi a szabad bizonyítás köréből. Idéztük a törvényhely utaló szabályát, amely a vélelmek és ideiglenes igazságok tekintetében *kötöttségi elemeket* vezet be a bizonyítási rendszerbe.

A már említett kötöttségi elemek mellett a Pp. 4. § (1) bekezdése az igazságszolgáltatás rendszerére vonatkozó speciális szabályokat tartalmaz. „*A bíróságot határozatának meghozatalában más hatóság döntése vagy a fegyelmi határozat, illetve az azokban megállapított tényállás nem köti... Ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.*” A

⁶ Kengyel Miklós – Farkas József: Id. mű. 35. o.

bűncselekmény elkövetésének felülértékelési tilalma azonban nem vonatkozik a büntető bíróság ítéletében megállapított tényállásra.

A kötöttségi elem megjelenik az okirati bizonyítás körében. A törvény szerint „*olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti*„. (Pp. 193. §) A törvényi megfogalmazás „relatív kötöttséget” takar, ugyanis a bíróság belátására, döntésére bízva az okirati bizonyítás mellett más bizonyítási eszköz igénybe vételét.

1.6 A bizonyítási eszközök osztályozása

A bizonyítási eszközök fogalmát meg kell különböztetnünk a bizonyítékok fogalmától.

Bizonyítékok fogalma alatt a bíróság által a perben észlelt bizonyító tények összességét értjük.⁷ *Bizonyítási eszközök* alatt azokat az eszközöket, amelyek segítségével a bíróság a bizonyítékokat észleli.

A Pp. 166. §. (1) bekezdése szerint „*bizonyítási eszközök különösen a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a szemlék, az okiratok és egyéb tárgyi bizonyítékok*.” A szöveg hozzáteszi „*Eskünek a perben helye nincs*.” /166. §. (2) bekezdés/

Jóllehet – a szakirodalom egyértelmű megállapítása szerint – a törvény szövege „keveri” a bizonyíték és a bizonyítási eszköz fogalmait, mégis eligazít abban a kérdésben, mit tekintünk a polgári perben bizonyítási eszköznek. A törvényben nevesített bizonyítási eszköz *a tanú, a szakértő, a szemletárgy, okirat*, és a törvény által üres fogalomként kezelt „*egyéb tárgyi bizonyíték*.” A szakirodalomban mindig vitatott volt, létezik-e a felsoroltakon kívül más bizonyítási eszköz. A többségi vélemény szerint a törvényi felsorolás – köszönhetően a definiálatlan „*egyéb tárgyi bizonyíték*” fogalomnak – felöleli a bizonyítási eszközök teljes körét. Arra biztosan alkalmas, hogy a technikai fejlődéssel bekövetkezett változásokat kezelje, így a film-, videó-, hangfelvétel (bármilyen formában, digitalizálva vagy hagyományos módon történik) minden bizonnyal kimeríti az „*egyéb tárgyi bizonyíték*” fogalmát.

A bizonyítási eszközöket osztályozhatjuk annak alapján, hogy személyi, vagy tárgyi jellegűek-e. A tanú, szakértő *személyi* bizonyítási eszköz, a szemletárgy, okiratok *tárgyi* bizonyítási eszközök.

A magyar jogirodalomban vitatott a fél előadásának bizonyítékként történő értékelése. Elfogadott Farkas József álláspontja, aki szerint a fél előadása bizonyítékként *nem* értékelhető. A fél előadását az ellenfél vitatja, a vitás tényekre pedig bizonyítást kell felvenni, kizárólag a fél álláspontja alapján tényállást megállapítani nem lehet. Természetesen, ha az

⁷ Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog, OSIRIS Kiadó. Bp. 2006. 286. o.

ellenfél beismeréssel él a tényelőadás vonatkozásában, vagy bírói felhívás ellenére sem vitatja azt, akkor az elmondottak már nem érvényesek. A Perrendtartás ugyanakkor a bírói tényállás megállapítás köréből nemhogy nem zárja ki, hanem kifejezetten beemeli a fél előadását. (Pp. 206. §. (1) bek.) Összefoglalásképpen: a fél előadása perjogi, perelméleti értelemben ugyan nem bizonyíték, de a tényállás megállapításában szerepet játszik – alkalmazkodva a szabad bizonyítás rendszeréhez.

Szinte minden Perrendtartás reform során felmerül az eskü, mint bizonyítási eszköz / bizonyíték kérdése. A jogirodalom többsége a mai napig elutasító az esküvel szemben, rámutatva annak gyakorlati, alkotmányos problémáira. Megjegyezzük, az 1952. évi III. törvény előmunkálatai során még nem vetette el a törvényhozó az eskü intézményét, kifejezett politikai nyomásra került ki a törvény végeleges szövegéből. Az eskü számos európai perrendtartásban szerepel, és bevezetésének időről időre felvetődő javaslata mögött az európai polgári eljárásjog jogharmonizációs problémái állnak. A problémákat a Tanács 1206/2001/EK rendelete (az un. bizonyítás felvételi rendelet) szerte az Európai Unióban újra élesítette. Külön tankönyvünkben visszatérünk a rendelet értelmezésére.

5. Az Okirati bizonyítás

5.1 Az okirati bizonyítás általános szabályai

A perrendtartás a bizonyítás fejezetben rendelkezik az okiratokról. A szabályozás szerkezeti elhelyezkedése egyértelművé teszi, a Pp. a perbeli bizonyítás szabályai felől közelít az okiratok problematikájához. Pedig a törvény rendelkezései univerzálisak, jelentőségük túlnő a perrendtartás és a polgári eljárások körén. Az okiratokra vonatkozó szabályokat egyaránt alkalmazza a büntetőjog, a közigazgatási jog, vagy a munkajog. Így például a közokirat hamisítás tényállásában a közokirat meghatározása visszautal a Pp. rendelkezésére. (vö. Btk. 274. § tényállását)

A polgári peres (és nem-peres) eljárásokban az okirati bizonyítás mindig kiemelkedő jelentőséggel rendelkezett. A hatályos szabályok előzményei a középkor írásban folyó peres eljárásaiban éppúgy megtalálhatóak, mint az okleveleket és a különféle írásos igazolásokat kiadó hiteles helyek működési szabályaiban. Az okiratba foglalt tényekhez, jognyilatkozatokhoz nagyobb bizonyító erő kötődött, a bizonyító fél előterjesztésükkel egyéb bizonyítási eszközöket pótolhatott. Egyszóval az okirat értékesebb bizonyíték volt társainál. Annak ellenére, hogy a magyar polgári per – alkalmazkodva a modern európai peres szabályokhoz – alapvetően szóbeli eljárás, a polgári eljárásjogunk megtartotta az okiratok kiemelt értelmezését, amint azt a Pp. 193. § normaszövegében láttuk.

A nem peres eljárásokban az elmondottaknál jelentősebb szerep jut az okirati bizonyításnak. A cégbejegyzési és a cégek változásbejegyzési eljárásában a 2006. évi V. tv. 32. § (2) bekezdése szerint *csak okirati bizonyítás folytatható le*. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény a végrehajtási eljárás megindítását, vagy a foglalás, és árverés tényének, a végrehajtó végrehajtási cselekményeinek rögzítését okirat benyújtásához, illetőleg okiratba foglaláshoz köti. Maga a Pp. számos esetben előírja a minősített okirat használatát, így a Pp. 69. § (2) bekezdése rögzíti, a per vitelére adott írásbeli meghatalmazást közokiratba vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni.

Az okiratok jelentősége a Perrendtartás számos előírásából kiolvasható. Az okiratokat (eredeti vagy másolati formájukban) a felek bemutatni kötelesek a bíróságon, a felperesnek már a keresetlevél mellékleteként csatolnia szükséges a bizonyítékként felhívott okiratokat. A Pp. 124. § (4) bek. a.) pontja szerint a bíróság a tárgyalás előkészítése során iratokat szerezhet be. Az alperest a bíróság felhívja a birtokában lévő okiratok bemutatására, s ugyancsak ilyen felhívással idézi meg a tanút.

Az okiratok kiemelt perjogi státusza az okirattal történő bizonyítás prioritási szabálya mellett számos ponton korlátozza a Pp. szabad bizonyítási rendszerét. A Perrendtartás a közokirathoz *törvényi vélelmet* kapcsol, jóllehet az ellenbizonyítást a közokirattal szemben megengedi. A teljesen bizonyító erejű magánokirat pedig *„az ellenkező bebizonyításáig teljes bizonyítékul szolgál arra, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot megtette, illetőleg elfogadta, vagy magára kötelezőnek ismerte el”*. A teljesen bizonyító erejű magánokirat valódiságát meg lehet kérdőjelezni, ilyenkor a valódiság bizonyítása – szemben a közokirattal – az okirat felhasználójának kötelezettsége.

Az okirattal történő bizonyítás mindezek ellenére *csak egy* bizonyítási lehetőség. Az okirati bizonyítás mellett a felek más bizonyítással is élhetnek – amennyiben a Pp. 193. § értelmében azonos tényállásra ezt a bíróság engedélyezi, vagy más tényállás elemekre vesznek fel bizonyítást.

Az okirat a perrendtartás szerint *bizonyítási eszköz*, az okirat *tartalma bizonyíték*. A Pp. ezért szabályozza az okiratok és a más bizonyítási eszközök egymáshoz való viszonyát. A tanúnak kötelezettsége a birtokában lévő okiratok bemutatása (sőt feljegyzéseinek, iratainak bíróság elé tárása), a szakértőnek joga és kötelezettsége az okiratok tartalmának megvizsgálása. Még akkor is, ha nem az okirat valódiságának vagy eredetének vizsgálatára rendelték ki. Amennyiben kétely merül fel az okirat valódiságára vagy eredetére vonatkozóan (az okiratok alaki hamisítása), akkor e tényre vonatkozóan bizonyítási eljárást kell lefolytatni, egy külön e célra kirendelt szakértő igénybevételével.

Sajátos problémát jelent az okirati bizonyítás és a szemle egymáshoz való viszonya. Gyakran merül fel kérdésként, vajon szemle-e az okirat bemutatása? Részben igenlő a válasz, részben nem. A Pp. 188. §-a egyfelől személy, tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelését, megvizsgálását nevezi szemlének, így az okirat bemutatása ebben az értelemben mint egy adott (speciális) tárgy megvizsgálása vagy megfigyelése szemleként értelmezhető. Másfelől különböző eljárási szabályok kapcsolódnak a két bizonyítási eszközhöz, így – a domináns jogirodalmi álláspont szerint -- két önálló bizonyítási eszközről és bizonyítási technikáról van szó.

Az okirat fogalmának meghatározása – bármennyire egyszerűnek tűnik – nehéz feladat. A fogalom kialakításában figyelembe kell venni az okiratok fejlődését, a materiális megjelenéstől való eltávolodásukat. Régebben az okirat meghatározásának fő problémája még az volt, hogy a papír mellett léteztek bőrre, nemezre rögzített írásjelek, s ezek a nem papír alapú jelhordozóra szerkesztett, esetleg a hiteles helyek által hitelesített írásjelek szintén kiváltották az okiratokhoz kapcsolódó joghatásokat. Napjainkban más a probléma, a dematerializált okirat típusok kialakulása az okirat fogalmát magát alakított át. A dematerializálódott okirat ugyanis hagyományos értelemben nincs, mivel digitális jelekből áll, s a digitális jelek csak a képernyőre való kiírással jelennek meg írásjelek formájában.

Az okirat fogalmának meghatározásánál a Harsági Viktória definícióját vesszük át. Szerinte az okirat emberi gondolat tartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyekkel vagy írásjegyekké alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolat tartalom tartós megőrzésének és hitelt érdemlő visszaadásának biztosítására.⁸

Az idézett fogalmi meghatározás nem oldotta meg valamennyi problémánkat. A polgári perben bizonyítékként felhasználunk ugyanis “okiratszerű tárgyakat”, hangfelvételeket, filmet, videó vagy fényképfelvételeket. Ezek egyfelől papír alapon kerülnek rögzítésre – pl. a videó felvétel párbeszédeit leírják – másrészt olyan információkat tartalmaznak, melyek kívül esnek a verbális kommunikáció körén (gesztusok, arcsmimika). E jelek perbeli felhasználását a szabad bizonyítási rendszer – álláspontunk szerint – lehetővé teszi, akkor, ha nem bűncselekmény, vagy nem más / mások személyiségi jogainak súlyos megsértése révén (illegális telefonlehallgatás) keletkeztek. Összefoglalóan: mindez az „egyéb tárgyi bizonyíték” csoportjába sorolható.

⁸Harsági Viktória: Okirati bizonyítás a modern polgári perben. HVG-ORAC. Lap - és Könyvkiadó Kft. Bp. 2005. 54.o.

Az okirattal történő bizonyításra a bizonyítás általános szabályai mellett speciális, kifejezetten az okirati bizonyítást reguláló előírások vonatkoznak. Így, ha az okirat egy perben nem részt vevő külső személy birtokában van, őt tanúként kell megidézni és fel kell hívni az okirat bemutatására. Avagy az eredeti okirat bemutatását kiváltja a másolat bemutatása, ha azt nem kifogásolja az ellenfél, és az eredeti okirat bemutatását a bíróság nem tartja szükségesnek. Bírói rendelkezésre azonban az eredeti okiratot a periratokhoz kell csatolni, megőrzését külön szabályok alapján a bíróságnak kell biztosítania. A nagyobb terjedelmű okiratnál csak a bizonyítás szempontjából releváns részt kell bemutatni, de bevezető és befejező részt ekkor is csatolni szükséges.

A perrendtartás módosításai – a történeti részben bemutattuk -- az okiratokra vonatkozó előírásokat jelentősen bővítették. Így a hatályos perrendtartás szerint a fél a per időtartama alatt kérheti az általa csatolt, és egy más ügyben (máshol) felhasználni kívánt okirat kiadását. A periratokhoz csatolt okiratok (és egyéb mellékletek) kiadásáról a tanács elnöke (eljáró bíró) dönt – szükségképpen az érintettek meghallgatása után. A per eldöntéséhez szükséges körülmény, tény igazolására szolgáló okiratot, mellékletet csak hiteles másolat ellenében lehet kiadni.

Sajátos szabályok vonatkoznak a magánokirat valódiságának megdöntésére. A törvény szerint a magánokirat tartalmát az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni, ha a magánokiratot a törvényes alakszerűségek alapján állították ki. A magánokirat valódiságát bizonyítani akkor kell, ha azt az ellenfél kétségbe vonja. Említettük, a magánokirat valódiságát annak kell bizonyítania, aki hivatkozik rá.

A magánokirat tartalmát az aláírás fölött, ha az aláírás nem vitás, meg nem hamisítottnak kell tekinteni. Ugyanez a szabály vonatkozik az elektronikus okiraatra. Az okirat rendellenességei, vagy hiányosságai ezt a vélelmet megdönthetik. A rendellenességek és hiányosságok vizsgálatánál a magánokiraton lévő aláírás valódiságát más, kétségbe nem vont aláírással össze lehet hasonlítani, a bíróság íráspróbát is elrendelhet, illetve szakértőt vehet igénybe. A bíróság pénzbírsággal sújtja azt a felet vagy képviselőt, aki rosszhiszeműen letagadja az aláírás valódiságát.

Az okiratok egy része nem a belföldi jog, hanem a külföldi jog alapján készül, perbeli felhasználásukat ezen az alapon nem lehet megtagadni. Mivel a gyakorlatban egyre nagyobb számban találkozunk külföldön készült okiratokkal, különösen Európai Unió tagságunk után, a határon átnyúló okiratok kérdéskörének néhány problémáját feltétlenül tisztáznunk kell.

A külföldi okiratok tömeges megjelenése mögött a nemzetközi kereskedelmi és gazdasági forgalom bővülése áll. A fejlődés során a gazdasági és a jogi élet alapelvévé vált az

okiratok kölcsönös elismerése. Az első, a fejlődés hajnalán kialakult, mondhatni klasszikus intézmény a *felülhitelesítés* intézménye volt. Felülhitelesítésről akkor beszélünk, ha a külföldön – az okirat kiállításának helye szerinti országban -- működő magyar külképviselet hivatalos eljárásában felülhitelesítési záradékkal látja el az okiratot, és ezzel Magyarországon felhasználhatóvá teszi azt. Azért van szükség erre az eljárásra, mivel a felhasználó ország számára elégtelen a kiállítás helye szerinti ország jogának előírása, így az okirat hazai (magyar) felhasználhatóságát (releváns jogi hatások kiváltására való alkalmasságát) a hazai jog szempontjából kell megvizsgálni.

A bővülő gazdasági, társadalmi integrációk korában, az egyre szorosabb államok közötti együttműködés hatására az egyes államok egymás közokiratait közvetlenül – felülhitelesítés nélkül – elismerik, megszüntetve és feleslegessé téve ezzel egymás jogának egy másik állam általi felülvizsgálatát. Bizonyos esetekben (pl. a magyar ingatlan nyilvántartási törvény 35.§ (2.) bekezdése) fennmaradt a felülhitelesítés intézménye, azonban a felülhitelesítés ma már egyre inkább a magánokiratokra korlátozódik.

Az okiratok kölcsönös elismerésének történetében új fejezetet nyitott az Európai Unió. Rendeleteiben – melyek egy külön tankönyv fejezetei – nem csak a tagállamok hatásai által kiállított okiratok közvetlen és kölcsönös elismerésének köre bővült, hanem bizonyos okiratokra nézve létrehozta az európai okirat fogalmát, amely az elismerésen túlmenően közvetlen kiváltja a másik tagállam állami szerveinek cselekvését – legyen az végrehajtás, jogbejegyzés, vagy éppen magatartásra kötelezése. A közjegyzői okiratoknak, a bírói megkereséseknek egyszerű forgalmát több rendelet is biztosítja. Minderről külön tankönyvünkben részletesen szólnunk.

5.2 Az okiratok fajtái

Az okiratokat számos szempontból osztályozhatjuk. A perrendtartás (bizonyító erő és a kiállító alapján) kialakított osztályai – *közokirat, teljesen bizonyítóerejű magánokirat, egyéb magánokirat* -- mellett az okiratok *keletkezését* figyelembe véve megkülönböztetünk *eredeti okiratot, kiadmányt, másolatot, hiteles másolatot, kivonatot*. A technikai fejlődés eredményeképpen ismerjük mindezek *papír alapú és elektronikus* változatát.

*Tartalmuk*_szerint az okiratok *tanúsító* és *rendelkező* okiratok lehetnek.

Keletkezése szerint tehát *eredeti okiratról*_beszélünk akkor, ha annak kiállításával tartalma is létrejön.⁹ Amennyiben több példányban jön létre az okirat, akkor keletkezik a másod-, harmad példány, a másodlatok.

⁹Farkas József – Kengyel Miklós: id. mű 166 – 167. o.

Kiadmányról beszélünk, ha eredeti okiratról készült olyan másolatról van szó, amelyet az arra feljogosított személy a vonatkozó jogi előírások szerint hitelesített. A kiadmány eredeti közokirat. A kiadmányozás szabályait a BÜSZ (38.§), vagy más – pl. a közjegyzőkre vonatkozó – jogszabályok határozzák meg.

Másolatról akkor van szó, ha az okirat nem az eredetivel azonos módon jön létre.¹⁰ Így például a fénymásolati példányon hiába találjuk meg a felek aláírását, az nem a saját kézírásuk, hanem a fénymásolás által keletkezett. Így ez az okirat egyszerű másolatnak minősül.

Hiteles másolat jön létre, ha a másolat az eredeti reprodukciója, és a másolatot olyan közhitelességgel felruházott személy, vagy hatóság állítja ki, akinek erre a jogszabály felhatalmazást ad. A hiteles másolathoz az eredeti okirathoz fűződő joghatások társulnak, így közokirati jellege akkor van, amennyiben az eredet okirat is közokirat volt.

Kivonat alatt az okirat rövidített másolatait, vagyis bizonyos részeinek egyszerű illetve hiteles másolatát értjük.¹¹

Tartalma szerint *tanúsító* az okirat, ha múltbeli tényeket és információkat rögzít, s ezeket tanúsítja a külvilág felé. *Rendelkező okirat* akkor, ha a kiállítása jogviszonyt keletkeztet, módosít vagy szüntet meg. Az ilyen okirat joghatását mindenkivel szemben kifejti.

5.3 A közokirat

A perrendtartás a közokirat fogalmát komplex feltételek együtteséhez köti, e feltételeknek egyszerre kell megvalósulniuk. Amennyiben az egyik feltétel hiányzik, az okiratot nem lehet közokiratnak minősíteni.

A Pp. 195. § (1) bek. szerint a közokirat *papír alapú* vagy *elektronikus* okirat. A törvény rendelkezései a nem papír és nem elektronikus formájú okiratot *kizárják* a közokiratok köréből. Ma nehéz elképzelni más alapon készült okiratot, de nem lehetetlen. (pl. szintetikus anyagra készült okirat, vagy szintetikus anyagra rögzített jelek, vagy a Pp. korábbi szövegében szerepelt mágneslapra, mágnesszalagra rögzített jelek.)

A közokiratot *bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetőleg közigazgatási szerv ügykörében* eljárva, a *megszabott alakban* állítja ki.

A törvény által felsoroltakon kívül *nem* lehet más személy, vagy szervezet a közokirat kiállítója. A gyakorlatban a közigazgatási szervek meghatározásánál merülnek fel problémák,

¹⁰ Uo.

¹¹KENGyel, Miklós (szerk.) *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve*. KJK-KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005. 347. old.

ezért a joggyakorlat sokszor – kényszerűen -- maga határozza meg az adott okirat okirati jellegét. Ennek köszönhetően az utóbbi időben számos közigazgatási szerv által kiállított okirat került be a közokiratok körébe (pl. az állami nyelvvizsga bizonyítvány). Jogszabály azonban a közokirati bizonyító erővel más okiratot is felruházhat, ilyenek pl. az MNB könyvei és azok kivonatai, bár ezen iratok e felhatalmazástól önmagukban még nem váltak közokirattá. (Az MNB ugyanis nem közigazgatási szerv.)

Az okirat kiállítása a kiállításra jogosult szerv *ügykörén belüli* eljárásához kapcsolódik, tehát egy bírónak a jogszabályban rögzített ügykörén kívüli, egy adott ügyhöz nem kapcsolható levele – még akkor is, ha ez nem magánlevél – nem közokirat. Az egyes kiállítók ügykörét a jogszabályok pontosan meghatározzák.

A kiállított közokiratnak eleget kell tennie a kiállítás alakiságát meghatározó *egyéb jogi előírásoknak*, pl. a közjegyzők esetében a közjegyzői törvénynek, vagy bíróság esetén a Bírósági Ügyviteli Szabályzatnak (BÜSZ). Rendkívül fontos alaki feltételről van szó, nem véletlenül használja a törvény a *“megszabott alakban”* kifejezést. Összehasonlítva a később bemutatásra kerülő magánokirattal elmondhatjuk, amíg a közokiratok esetében a jog által megszabott alakiság általános feltétel, addig a magánokiratok esetében csak bizonyos okiratoknál találunk ilyen, a törvény által megszabott alaki követelményt.

A perrendtartás szabályai szerint kiállított okirat *teljesen bizonyítja, hogy a benne foglalt intézkedést megtették, a határozatot meghozták, bizonyítja továbbá a tanúsított tények vagy adatok valódiságát, az okiratba foglalt nyilatkozat megtételét.* Amíg a tények és adatok valódisága magából az okiratból következik, a nyilatkozat közokiratba foglalásánál csak a nyilatkozat megtételének tényéhez és nem annak valódiságához fűződik a valódisági vélelem. E szabálynak a közokirat megtámadásakor van nagy jelentősége.

A törvény (195. § (2) bek.) részletesen rendelkezik az eredeti papír alapú közokiratról készült felvétel, vagy adathordozó útján készített okirat bizonyító erejéről. Amennyiben ezeket a kiállító készíti, akkor bizonyító erejük az eredetivel azonos. Ugyancsak az eredetivel azonos a bizonyító erő, ha az okirat megőrzésére hivatott szerv készít vagy annak ellenőrzése mellett készítenek – mások – másolatokat (pl. levéltárak).

A 195. § (3) bekezdése a papír alapú vagy elektronikus okiratról készített elektronikus okirat bizonyító erejét szabályozza. E törvényhely vonatkozik az elektronikus okiratokról készített másolatokra is. A közokiratot jellemző általános jogi feltételek mellett az elektronikus okirat formájában készített másolatok hitelességéhez szükséges a *kiállító minősített elektronikus aláírása, vagy – ha a jogszabály előírja – időbélyegzője.*

Amennyiben a magánokiratról a közokirat kiállítására jogosult készít okiratot (akár elektronikus, akár papír alapú okiratot) *a másolat teljesen bizonyítja, hogy a másolat tartalma megegyezik az eredetiével*. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy ezen kívül mást – pl. a másolt okirat valóságtartamát – nem bizonyít. Amennyiben az eredeti magánokiratról készít a közokirat kiállítására jogosult elektronikus másolatot, akkor a másolat és az eredeti egyezésére vonatkozó bizonyító erő feltétele a minősített aláírás és időbélyegző. A joggyakorlatban gyakran találkozunk azzal, hogy a közjegyző készít szerződésről, vagy közokiratnak nem minősülő magánokiratról – igazolás, bizonyítvány stb. -- másolatot. Ezekben az esetekben a másolatkészítés célja legtöbbször az, hogy az eredeti okirat tartalmát valahol, hatósági vagy más eljárásban (ösztöndíj, pályázat) bemutassuk, és állításainkat hitelesen igazoljuk. Ezért elégséges a közjegyzői másolat készítése.

5.4 A magánokirat

A Pp. 196. § a *teljesen bizonyító erejű magánokiratokkal* foglalkozik. A magánokirat az ellenkező bizonyításáig bizonyítja, hogy a kiállító az abban foglalt nyilatkozatot megtette, elfogadta, vagy magára nézve kötelezőnek ismerte el – feltéve, hogy a törvényes feltételek valamelyike fennáll.

A törvény alapján a következő magánokiratokat különböztetjük meg. *Eredeti és teljesen bizonyító erejű* a magánokirat akkor, ha a kiállító az okiratot sajátkezűleg írta és aláírta. Eredeti és teljesen bizonyító erejű még az okirat, ha az okiraton két tanú az aláírásával igazolta, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük sajátkezűnek ismerte el. Ugyancsak eredeti és teljesen bizonyító erejű a magánokirat, amennyiben a kiállító kézjegyét közjegyző vagy bíróság hitelesítette, a gazdálkodó szervezet által üzleti körében kiállított okiratot szabályszerűen aláírta. Végül akkor is eredeti és teljesen bizonyító erejű magánokiratról beszélünk, ha ügyvéd ellenjegyzéssel igazolja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előtte írta alá, előtte sajátkezűnek ismerte el az aláírását, vagy a kiállító minősített elektronikus aláírásával aláírt elektronikus okirat tartalma az ügyvéd által készített okirat tartalmával megegyezik.

A technikai fejlődésnek megfelelően eredeti és teljesen bizonyító erejű az elektronikus okirat, ha kiállítója minősített elektronikus aláírást helyezett el rajta.

A törvény megfogalmazása szerint a fentiek közül *egy* feltételnek kell teljesülnie, azaz a feltételek kombinációja *nem fokozza az okirat bizonyító erejét, ugyanakkor felesleges is*. Amennyiben az ügyvédi ellenjegyzés megtörténik, nem kell okirati tanúkkal igazolni a törvényi feltételek meglétét (azért sem, mivel az ügyvéd részben ugyanazon alakiságokat igazol, mint a tanú) vagy a gazdálkodó szervezet által a cégnyilvántartásba benyújtott aláírási

címpéldánynak megfelelő aláírást egy szerződésen nem szükséges ügyvédi ellenjegyzéssel ellátni ahhoz, hogy az okirat teljesen bizonyító erejű magán okirat legyen.

Fontos megemlíteni, *a különböző aláírások jogszerűségét és alaki formáit nem a perrendtartás, hanem más jogszabályok rendezik.* A már említett cégeljárásról szóló törvény a gazdálkodó szervezetek cégjegyzési módját és rendjét, az ügyvédi törvény pedig az ügyvédi ellenjegyzés intézményét.

Az eredeti magánokirat mellett a törvény meghatározza a *magánokiratról készült másolat* előállításának és bizonyító erejének szabályait. A gazdálkodó szervezet által kiállított vagy őrzött okiratról készült felvétel, továbbá bármilyen adathordozó útján készített okirat (másolat) bizonyító ereje az eredetivel megegyezik, ha a készítő vagy őrző gazdálkodó szervezet szabályszerűen igazolja a felvétel illetőleg a másolat eredetivel való azonosságát.

Az elektronikus okirat útján készült másolat esetében szükséges a minősített elektronikus aláírás, valamint az időbélyegző – ez csak akkor, ha azt a jogszabály megköveteli.

A magánokiratok körében a törvény a magánokirat kiállításának egyéb – többlet -- szabályairól is rendelkezik. E szabályokról – értelemszerűen – közokiratok esetében nem beszélünk.

Amennyiben az okirat kiállítója nem tud olvasni, vagy nem érti azt a nyelvet, amelyen az okirat készült, csak akkor van teljesen bizonyító ereje az általa kiállított okiratnak, ha az okiratból kitűnik, hogy annak tartalmát a hitelesítő személy vagy a tanúk egyike megmagyarázta a kiállítónak.

5.5 Elektronikus okiratok

Ebben a fejezetben nem az elektronikus formában kiállításra kerülő okiratok szabályait mutatjuk be, hanem – nagyon röviden -- azokat a speciális előírásokat, melyek más jogszabályokban – elsősorban *Az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvényben (Eatv.)* – találhatók. A Perrendtartás módosításai időben és kellő mértékben átvezették a törvényi előírásokat, ám számos fogalom, értelmező rendelkezés itt – vagy a törvényre ráépülő jogszabályok körében – kapott helyet. A törvény az intézményi definíciók mellett az elektronikus iratoknak a peres eljárásokban történő felhasználásáról is rendelkezik.

Az elektronikus aláírás (Eatv. 2. § 6. pont) az elektronikusan aláírt elektronikus dokumentumhoz azonosítás céljából logikailag hozzárendelt vagy azzal elválaszthatatlanul összekapcsolt elektronikus adat. Elektronikus aláírás felhasználásáról akkor beszélünk, *ha az elektronikus adat elektronikus aláírással történő ellátása, illetve elektronikus aláírás ellenőrzése történik.*

Fokozott biztonságú elektronikus aláírásról akkor van szó, ha az alkalmas az aláíró azonosítására, egyedülállóan az aláíróhoz köthető, olyan eszközökkel hozták létre, amelyek kizárólag az aláíró befolyása alatt állnak, és a dokumentum tartalmához olyan módon kapcsolódik, hogy minden - az aláírás elhelyezését követően a dokumentumon tett - módosítás érzékelhető. *Minősített elektronikus aláírás* az olyan - fokozott biztonságú - elektronikus aláírás, amelyet az aláíró biztonságos aláíráslétrehozó eszközzel hozott létre, és amelynek hitelesítése céljából minősített tanúsítványt bocsátottak ki.

A Pp. szabályai szerint *kizárólag a minősített elektronikus aláírás eredményez elektronikus közokiratot, vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratot*. A minősített elektronikus aláírás tartalmazza a fokozott biztonságú elektronikus aláírás elemeit is, lényegében a hitelesítő szolgáltató belépésével tér el (mint garanciális elem) tőle.

Láttuk a Pp. megköveteli az időbélyegző használatát. A törvény megfogalmazása szerint az időbélyegző az *elektronikus dokumentumhoz végérvényesen hozzárendelt vagy azzal logikailag összekapcsolt olyan adat, amely igazolja, hogy az elektronikus dokumentum az időbélyegző elhelyezésének időpontjában változatlan formában létezett*. Az időbélyegzővel lezárt elektronikus dokumentum garantálja az okirat tartalmának változatlanságát. Elhelyezésére az elektronikus irat egységen – file – van mód.

Az Eatv. 3. § (1) bekezdése szerint elektronikus aláírás, illetve dokumentum elfogadását - beleértve a bizonyítási eszközként történő alkalmazást - megtagadni, jognyilatkozat tételére, illetve joghatás kiváltására való alkalmasságát kétségbe vonni *nem lehet kizárólag amiatt, hogy az aláírás, illetve dokumentum elektronikus formában létezik*. E szabály értelmében a bizonyítási eljárás során el kell fogadni a kizárólag elektronikus formában lévő okiratokat, dokumentumokat is. Sajnos e feltétel teljesítésétől a bírósági infrastruktúra fejlettsége messze van.

A törvény a végrendeletekre, és a családi és házassági jogviszonyokban megtagadja az elektronikus okiratok kizárólagosságát. Ezekben a *jogviszonyokban nem lehet az elektronikus formán kívüli dokumentumokat mellőzve, csak elektronikus aláírást felhasználni, illetve elektronikusan aláírt elektronikus dokumentumot készíteni*. - írja elő. (3. § (2) bek.)

Az elektronikus okiratok felhasználását korlátozza a törvényhely következő bekezdése. A *bírósági eljárások különböző típusaiban.. az eljárási cselekményeket akkor lehet az elektronikus formán kívüli dokumentumokat mellőzve, csak elektronikusan aláírt elektronikus dokumentum, illetve elektronikus aláírással használatával foganatosítani, ha ezt az eljárástípusra vonatkozó jogszabály kifejezetten lehetővé teszi*. A polgári eljárásjog területén e

körbe tartozik az elektronikus cégeljárás, ahol 2008. Július 01.-től kizárólag elektronikus formában lehet a cégbejegyzési, változásbejegyzési ill. egyéb kérelmeket beadni.

5.6 Egyszerű magánokirat

A törvényben nem említett, és a teljesen bizonyító erejű magánokiratok közé nem sorolható minden más irat un *egyéb okirat, vagy egyszerű magánokirat*. Ezek bizonyító ereje nem határozható meg sem a teljesen bizonyító erejű magánokiratok, sem a közokiratok szabályai alapján, így a Pp. 199. § rendelkezései alapján e szempontból külön csoportba tartoznak. Bizonyító erejüket a bíróság a per összes adataival összevetve, azokat mérlegelve határozza meg, de nem utasíthatja el felhasználásukat azon a címen, miszerint ezek nem tartoznak a bizonyító erővel rendelkező okiratok közé. A szabad bizonyítás elvén felépülő Pp. nem vetheti el a peres felek által gyakran a törvényi alakítás minimális követelményének sem megfelelő okirati bizonyítást. Házassági vagyoni jogi perekben előfordul, hogy a vagyonmérleg felállításánál a bíróság bemérlegeli a háziasszony kiadásokról vezetett füzetét, vagy a kiadásokat (beruházásokat) valószínűsítő egyéb irományokat. (Esetleg az olyan iratokat, melyeket írógéppel írtak, de tanúk nem szerepelnek az iraton.) Természetesen ezeket a per egyéb adataival összefüggésben kell és szabad a per tárgyává tenni.

6. Szemle

A Perrendtartás értelmében *„szemlének van helye, ha lényeges körülmény megállapításához vagy felderítéséhez személy, tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelése, illetőleg megvizsgálása szükséges. Ha a szemlét a helyszínen kell megtartani, a bíróság akként is rendelkezhetik, hogy a szemlét az elnök tartsa meg.”* (Pp. 188. (1) – (2) bek.)

Perjogunk szerint a *szemle olyan bizonyítási eljárás*, amikor a bíróság tárgyak vagy személyek megtekintése révén tárgyi bizonyítékokat észlel.¹² A *szemletárgy* (tárgyi bizonyíték) lehet bármely személy, vagy dolog, ha közvetlen vagy közvetett bizonyítással alkalmas a bíróság meggyőződésének kialakítására.¹³

A bíróság a tárgyi bizonyítékról közvetlen megfigyelés útján szerez be információt. Ennek oka lehet, hogy a szemle tárgyának lényeges tulajdonságáról másképpen nem lehet meggyőződni, ám előfordulhat, hogy a szemletárgy nem mozdítható el, vagy a jogeset történeti tényállásának rekonstrukciója csak a helyszín megtekintésével végezhető el. Mivel a törvény nagyon tág keretek között adja meg a szemletárgy fogalmát, a szóba jövő esetek sem felsorolással, sem logikai értelmezéssel nem határozhatóak meg. E tág törvényi fogalom

¹² Farkas József – Kengyel Miklós: Id. mű. 181. o.

¹³ Farkas József – Kengyel Miklós: Id. mű. 180. o.

viszont azzal a veszéllyel jár, hogy a szemle összekeveredik a tanú meghallgatás kiküldött bíró útján történő elvégzésével, vagy okirat helyszíni megszemlélésével. A tisztázó elhatárolást nem a tény, információt hordozó bizonyíték oldaláról, hanem az eljárás oldaláról kell megtennünk.

A perrendtartás a szemlét, mint a bizonyítási eljárás egyik lehetséges esetét külön szabályozza, s ezen eljárási szabályok különböznek mind a kiküldött bíró eljárására, mind az okirat tartalmának annak őrzési helyén történő észlelésére vonatkozó szabályoktól.

A szemlét a bíróság, vagy annak elnöke, törvényi felhatalmazás alapján az egyesbíró tarthatja meg. Amennyiben nem a bíróság közvetlenül végzi a szemlét, e körülményről a bíróságnak külön rendelkeznie kell. A szemle a *közvetlenség* elvén álló bizonyítási eljárás.

A jogirodalomban a törvényi előírásokat értelmezve kialakult az az álláspont, miszerint a szemlét megkeresés, vagy kiküldött bíró útján is meg lehet tartani. Véleményünk szerint a törvény ilyen széles felhatalmazást közvetlenül nem ad, bár a bizonyítás általános szabályaiból e lehetőség levezethető. A kiküldött, vagy megkeresett bíró eljárása során speciális szemléről, egy adott helyszín megszemléléséről, esetleg valamely szemletárgy bíróságon kívüli észleléséről beszélünk. E bizonyítási eljárásokat összefoglalóan *helyszíni szemlének* nevezzük. Rövid gondolatmenetünkéből adódik az a következtetés, miszerint a törvény a szemle szabályairól szóló fejezetében igazából a szemle két lehetséges módját, a helyszíni szemlét és a bírósági tárgyalóteremben a tárgyalás alatt, vagy tárgyaláson kívül megtartandó szemlét szabályozza. A sokszínű értelmezésnek valószínűleg a törvényt szöveg pontatlansága az oka.

A szemletárgy birtokosai elsősorban a felek lehetnek. A felek szemléhez való viszonyára, a szemle során tanúsítandó magatartására a törvény felek magatartására vonatkozó szabályai érvényesek. Amennyiben a bíróság elrendeli a szemlét a fél köteles azt lehetővé tenni. A félnek a szemlét akadályozó magatartását a bíróság a törvény keretei – és szankciói között – szabadon mérlegelheti.

Nem zárható ki, hogy a szemletárgy valamely, perben nem szereplő személy birtokában van. A Pp. 189. § (1) bek. szerint „*a szemle céljára szükséges tárgy birtokosát a bíróság arra kötelezi, hogy a tárgyat mutassa be vagy bocsássa rendelkezésre, illetőleg a tárgy megszemlélését tegye lehetővé.*” A törvény a tanúra vonatkozó (Pp.169-171. §) mentességi szabályokat mellett a szemletárgy birtokosára alkalmazni rendeli a tanúval (szakértővel) szembeni szankciókat (Pp. 185.§). A szemletárgy birtokosa egy tanúhoz „közeli” eljárási jogállásba kerül, azonban a szemle – ellentétben a tanúvallomással –

kikényszeríthető, mivel a „*bíróság szükség esetében a szemlét karhatalom igénybevételével is foganatosíthatja.*” (189. § (1) bek.)

A törvény szerint „*a szemle tárgyának birtokosa követelheti a szemle foganatosítása folytán felmerült költségének, illetőleg kárának megtérítését; erre a bíróság őt figyelmeztetni köteles.* (Pp. 189. § (2) bek.)

7. A bizonyítás eredményeinek mérlegelése

A bizonyítási eljárás több szakaszból tevődik össze. Először a bizonyítási eszközök bíróság elé tárása történik meg, majd a bizonyítási eljárás lefolytatása (a bizonyítékok közvetlen észlelése, bizonyítás felvétel). Mindezt lezárja a bizonyítás eredményeinek mérlegelése.

A bizonyítás eredményeinek bírói mérlegelése nem független attól a bizonyítási rendszertől, amelynek kereteiben a bizonyítás-felvétel történik. A bírói mérlegelési lehetősége ugyanis alaposan eltér a kötött és a szabad bizonyítási rendszerben.

Többször utaltunk rá, hatályos perjogunk a szabad bizonyítási rendszer alapelvein épült fel, s bemutattuk e rendszer kötöttségét, törvényes határait, terjedelmét. Nem megismételve az elmondottakat, megemlíjtük, hogy a bíró a szabad bizonyítási rendszerben sem a bizonyítási eszközök *felhasználásában*, sem a bizonyítékok *mérlegelésében* nincs korlátozva. Ennek ellenére a törvényi mozgástér meghatározott, s e törvényi előírásoktól a bíró nem tekinthet el.

A bírói mérlegelési körébe több problémacsoport tartozik. A szabad bizonyítási rendszerből következően a legfontosabb elem a *tényállás megállapításának* (konstitúció) lehetősége és kötelezettsége. A tényállás megállapításának jogi kereteit a törvény a Bevezető fejezet rendelkezései mellett a külön címszó alatt (Pp. 206. §) konkretizálja.

„*A bíróság a tényállást a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg; a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el.*”

A törvény szöveg alapján a tényállás megállapításánál a felek előadását (írásban előterjesztett, valamint a tárgyaláson szóban elhangzott és jegyzőkönyvezett nyilatkozatai, észrevételei, tényelőadásai, beismerései) és a bizonyítási eljárás során feltárt bizonyítékokat kell figyelembe vennie. Ezek „egybevetését” kell elvégezni, ennek során értékelnie kell a fél előadásában megnyilvánuló ellentmondást. A törvény megfogalmazza a komplexitás elvét, azt a követelményt, miszerint bírónak a bizonyítékokat a maguk *összességében* kell értékelnie. Többször említettük az ezzel kapcsolatos indokolási kötelezettséget, ami értelemszerűen azzal jár, a bírói ítéletből a komplexitás elvének betartása ellenőrizhető.

A felmerült bizonyítékokat és a fél előadását a bíró a *meggyőződése* szerint bírálja el. A törvény a bírói meggyőződést teszi a központba, azonban – éppen a törvényi kontextus miatt – nem relativizálja a tényállás megállapítás folyamatát. Módszertani, eljárásjogi kereteket ad a meggyőződés kialakításához, ami „objektív elemekkel kiváltható, körülhatárolható szubjektív mozzanat ... belső készítés.”¹⁴ Nemcsak az eljárásjogi irodalom, hanem a jogszociológia, szépirodalom és a filmművészet is sokszor és sokat foglalkozott a bírói meggyőződés pszichológiai, jogi, társadalmi összefüggéseivel. Mi a magunk részéről egyetértünk az idézett kézi könyv szerzőivel abban, hogy e körülhatárolt szubjektív mozzanat „a jogalkalmazás teljességének szerves része... E nélkül helyes jogalkalmazás el sem képzelhető.”¹⁵

A mérlegelés során megállapított tényállás a jogkövetkezmény alkalmazásának bázisa. A Pp. azonban nem ezzel foglalkozik, mivel e kérdés a polgári anyagi jog körébe viszi át a jogalkalmazást, hanem az eljárás más körülményeinek értékelésével. E szabályokat a bíróság egyéb mérlegelési tevékenységének körébe soroljuk.

„A per adataival egybevetett mérlegelés alapján a bíróság azt is meggyőződése szerint itéli meg, hogy milyen jelentőséget kell tulajdonítani annak, ha a személyes megjelenésre idézett fél nem jelent meg, vagy a fél vagy képviselője valamely felhívásnak nem tett eleget, a hozzáintézett kérdésre nem felelt, vagy kijelentette, hogy valamely tény valóságáról nincs tudomása, vagy arra nem emlékszik.”

A törvényi szabályozás körébe – erre felhívjuk a figyelmet – azok a magatartások tartoznak, melyeknek hatása lehet a tényállás megállapítására, a perrel összefüggő vagy ahhoz kapcsolódó tényelemek feltárására. A törvényhely nagyrészt a negatív, passzív magatartások értékelésére ad engedélyt, ez okból írja elő e feltételezhető tény következményeknek, jelenségeknek a per adataival történő egybevetését. A törvényi lehetőség nem a „hallgatás beismerés” elvén áll, ám nyilvánvaló egy perelkerülő magatartásnak, egy elhallgatásnak az adott peres helyzetben, a bizonyítási eljárás adott szakaszban releváns következményei lehetnek. A törvény ezen helyzetek bírói értékelése előtt nyitja meg az utat, előírva azonban a peradatok (együttes) értékelését.

A Perrendtartás szabad belátás szerinti döntésre jogosítja fel a bíróságot akkor, ha a kártérítés vagy egyéb követelés összege a szakértői vélemény vagy más bizonyíték alapján meg nem állapítható. Ekkor a bíróság ezt a per összes körülményeinek mérlegelésével belátása szerint határozza meg. (Pp. 206. § (3) bek.) A szabad belátás szerinti döntés azonban

¹⁴ Kengyel Miklós (szerk): A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. Id. mű 395. o.

¹⁵ Uo.

nem azonos a szabad bírói mérlegeléssel, mivel a szabad bírói mérlegelés a bírói *belátás* ily korlátlan szerepét nem tartalmazza.

Felsorolásszerűen újra utalnunk kell a bírói mérlegelés máshol kifejtett kötöttségi pontjaira. Kifejezett, a bíróhoz címzett¹⁶ mellőzési kötelezettség a titoktartási kötelezettség alól fel nem mentett vagy a mentesség ellenére kihallgatott tanú vallomása. A bizonyító erő szempontjából kötik a bírót a törvényi vélelmekre, közokiratra, teljesen bizonyító erejű magánokiratra vonatkozó szabályok, ideiglenes igazságok, és a bűncselekmény elkövetését megállapító bírói ítélet felülrértékelési tilalma.

A jogirodalomban nincs egységes álláspont arról, vajon az indokolási kötelezettség a bírói mérlegelés korlátozását jelenti-e. Álláspontunk szerint nem, mert az indokolás már „bemérlegelt” tényállás nyilvánosság elé tárása, számadás a már megtörtént bírói tényállás megállapítás törvényességéről. Így nem tartozik a bírói mérlegelési tevékenység objektív keretének – a fentebb idézettek értelemben vett – szűkítő rendszerébe.

¹⁶ Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog. Id. mű. 316. o.